UNITED STATES
HOLOCAUST
MEMORIAL
MUSEUM

Ukrainian Museum-Archives of Cleveland
Displaced Persons Camp Rare Book Collection

Item in Public Domain or an Orphan Work:

The United States Holocaust Memorial Museum Library respects the copyright and other intellectual property rights associated with the materials in its collection and makes good faith efforts to locate copyright owners. According to the Library's knowledge, the Library may make this title publicly available for reasons including but not limited to: the title is in the public domain or the title is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact the USHMM Library by phone at 202-479-9717, or by email at reference@ushmm.org.

5773

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПРИПОВІДКИ

ВПОРЯДКУВАВ
ОЛЕКСА ВОРОПАЙ

ЛОНДОН
1952

Р Л

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПРИПОВІДКИ

ВПОРЯДКУВАВ
ОЛЕКСА ВОРОПАЙ

ЛОНДОН, 1952

Друковано накладом
Книгарні Союзу Українців у В. Британії
4.000 прим.

Printed by M. Caplin & Co. Press Ltd. 1-2 West St., Croydon. Tel. THO 2727.

ЗОШИТ ПЕРШИЙ

ВСТУП

Коли ми прислухаємось до мови наших селян, то нас приємно вражає барвистість і повнота вислову. Це тому, що люди, які не відчули на собі негативного впливу чужої мови, широко користуються народними прислів'ями та приповідками. Їх мова рясно оздоблена короткими виразами, що висловлюють загальні правди, погляди, думки про світ і людей та про всі інші життєві справи.

Наприклад: „Не родися красний, а родися щасний"; „Не спитавши броду, не лізь у воду"; „Великому велика і яма"; „Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє". „Як звали мене Грицьком, носив я гроші мішком; як стали звать пане Григорій, то й став я, як гриб голий"; „Голова голові, а хвіст хвостові, — не про вас мовлячи", „Хто не звик правду поважати, той завжди ласий панувати".

Приповідка — це ніби повчальний висновок якогось оповідання, казки, байки або висновок власного досвіду чи спостереження, що дає якесь життєве правило. Часто приповідки висловлюються у формі метафори або алегорії: „Трапила коса на камінь"; „Куди орли літають, туди сороки не пускають"; „З свинячим писком та в пшеничне тісто"; „Мовчи, глуха, менше гріха!"; „Держи язик за зубами"...

До приповідок належать також образні вислови, порівняння, прокляття та заклинання. Усе це має своє значення, якщо його прикласти до різних життєвих обставин. Крім того, усі ці форми

вислову надають пластичности мові й пояснюють або доповнюють висловлену думку.

„Мужик у землю дивиться, а на сім сажень бачить". „Мужика вдень обдери, а вночі обросте". „Хто стається вівцею, того вовк з'їсть". „Густа каша дітей не розгонить". „Сидить, як сорока у сливах". „Не лупне так ходак, як чобіт". „Правда, як олива, на верх вийде". „А щоб над тобою земля тряслась, сякий такий сину". „А щоб тебе кури загребали". „Щоб тебе понесло поза вітряками".

Приповідка торкається різних сторін особистого та громадського життя: „Не страшно женитися, а страшно журитися"; „Жінка — не черевик, з ноги не скинеш"; „Не купуй хати, а купи сусіда"; „Не хочеш страти, не сунься ні в куми, ні в свати"; „На чужій сторонці поклонишся і воронці"; „Отечество на язиці, а в серці облуда".

У багатьох приповідках залишились спомини історичних подій: „Комашки, комашки, поховайте подушки, бо татари йдуть!" „Романе, Романе, лихим живеш, Литвою ореш!"; „Бідний, бідний пане Степане, не попав, небоже, на Запорожже, не знайшов гаразд шляху!" (Про Степана Потоцького, що потрапив у полон до Хмельницького під Жовтими Водами).

Трапляються у приповідках і спомини давніх релігійних вірувань: „Щоб тебе чорний бог убив"; „Каби не Перун, многи би не хрестилися"; „Колись Ярило всіх людей дурило".

Взаємовідношення з сусідніми народами також знайшло своє місце у народних приповідках: „Тату, лізе чорт у хату!" — „Дармо, дочко, аби не москаль".

„Мамо, закрийте мені очі, нехай не дивлюся на того негідного ляха".

„Чогось мені, мамо, німець на душі не лежить". „Бо ж він, доню, нам на печінки хоче сісти".

Трапляється чимало приповідок, пройнятих нашим національним гумором: ,,Піп у дзвін — дідько в клепало!''; ,,Дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти''; ,,При чому тут староста, що грім порося вбив''.

Багато є приповідок з фаталістичною вірою в долю: ,,Своєї долі і конем не об'їдеш''; ,,Лиха доля і під землю знайде''; ,,Як не дав Бог талану змалку, то не буде й до останку''.

Як бачимо, приповідки користуються образовими висловами, формою метафори та алегорії. Вони виявляють багаті скарби народної мови, дають широкий образ духової культури, гумору, іронії та життєву спостережливість нашого народу.

Проте, не всі приповідки, що трапляються у нашій мові, можуть характеризувати звичаї, вдачу та світогляд українського народу. Багато приповідок потрапило у нашу мову з ,,Пчіл'' та інших середньовічних книжок, що походять з Візантії та від західно-европейських країн. Але більшість наших приповідок місцевого походження і мають зв'язок з народними піснями, казками та оповіданнями.

У найдавніших пам'ятках української літератури — літописи XII ст. та ,,Моленіє Данила Заточника'' XIII ст., — трапляються приповідки, що вже у той час були записані з народних уст: ,,Аще кто матери не послушаєть, в біду впадаєть''; ,,Не погнетши пчель, меду не видать''.

По своїй формі, приповідки займають середнє місце поміж віршем і прозою. Якщо приповідка складається з двох або більше рядків, то вони сполучаються римом, асоціяцією або алітерацією: ,,Мабуть, москаль тоді красти перестане, як чорт молитись Богу стане''.

„Пан добрий, як отець, — взяв корову і скопець, — а пані, як мати, — казала теля взяти".

„Трапилось хробаку раз на віку влізти у моркву".

Більшість приповідок, що тут наведені, є старим скарбом творчости нашого народу. Теперішнє наше неспокійне життя теж спричинилося до витвору нових, вже сучасних приповідок, що дуже влучно схоплюють найяскравіші моменти нашої дійсности.

З совєтської бувальщини: „Чого, тітко, ваша корова реве?" — „Бо колгоспу боїться!"

„Тато в СОЗ'і, мама в СОЗ'і — діти плачуть на дорозі"; „Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні".

З німецької неволі: „Обрид він мені, як німецька бруква"; „Гарні шуги нам дали, добре в них ходити, щоб так німцеві було добре в світі жити"; „Українцям в Німеччині дуже добре жити, хоч і їсти нема що, а мусиш робити".

З сучасного життя: „Колись москаль лякав чортом, а тепер — „Родіна"!"

„Унрівський хліб м'який, та в горлі кісткою стає".

„Нехай Парагвай, аби не „Родіна"!"

Кінчаючи цей коротенький вступ, ми звертаємось з проханням до всього свідомого громадянства збирати й записувати приповідки та прислів'я, бо саме у цій формі народної творчости відображується не тільки наше складне еміґрантське життя, а й прояви активної боротьби за свою незалежність.

Цією збіркою приповідок, що ми її тепер пропонуємо увазі читачів, хочемо допомогти нашому громадянству, а в першу чергу молоді, пригадати життєву мудрість нашого народу.

ОЛЕКСА ВОРОПАЙ

РОЗДІЛ І

„БЕЗ БОГА — НІ ДО ПОРОГА!"

І. „НАД БОГОМ НЕМА НІКОГО!"

„Нема в світі над Бога".
„Усі ми під Богом ходимо".
„Усе Боже, тільки гріхи наші".
„Кому Бог поможе, той все переможе".
„З одним Богом — на сто ворог".
„Як Бог дасть, то і в вікно подасть".
„Коли Бог не годить, то й вогонь не горить".
„Як Бог годить, то й мокре горить".
„Як Бог не поможе, то й святі не оборонять".
„Як Бог не схоче, то хоч би десять голів мав, то нічого не зробиш".
„Як Божа воля, то виринеш із дна моря".
„У Бога все мога".
„Вільно Богові, що хотіти, те й чинити".
„Вільно Богові і зв'язавши до раю впхнути".
„Божа воля, Божа й сила".
„Бог знає, що починає".
„Без Божої волі й волос з голови не спаде".
„Не родить рілля, але Божа воля".
„Хто ж у світі знає, що Бог гадає?".
„Бог те знає, а не ми грішні".
„Божих сил не можна вгадати".
„Біг усе дає, як сам знає".
„Бог судить не так, як люди".
„Нам Бога не вчить, як хліб родить".
„На Бога не дуже гримай".
„До Бога з києм не підеш".
„З Богом не підеш позиватися".

„Кого Бог любить, того й карає".
„Каравши, Бог та й змилується".
„Від людей сховаєшся, а від Бога ні".
„Бог усе бачить, та не скаже".
„Бог палицею не б'є".
„Бог не трубить, коли чоловіка губить".
„Що Бог намітить, того ніхто не змінить".
„Бог багатий, то й нам дасть".
„Бог старий господар, має більше, ніж роздасть".
„Що Бог дасть, то не напасть".
„Біг покорить, Біг і простить".
„Що Бог не робить, то все на краще".
„Кого Бог сотворить, того не уморить".
„Дав Бог роток, дасть і кусок".
„Хто дав зуби, той дасть і хліб до губи".
„Який Бог змочив, такий і висушить".
„Дає Бог день, дасть і пожиток".
„Що вбогий, що багатий — у Бога однакий".
„Чоловік мислить, а Бог раду дає".
„Чоловік крутить, а Бог розкручує".
„Коли сіно в стозі, то й забув о Бозі".
„Хто, коли тривога, то до Бога, а по тривозі забув о Бозі, — горе тому".
„Коли зле гадаєш, чому ж Бога благаєш?"
„Хто з Богом, з тим Бог".
„Хто проти кого, то й Бог проти нього".
„Якомога коло Бога".
„Від серця до Бога — навростець дорога".
„Від серця до неба шляху не треба".

2. „БОЖЕ, ПОМОЖИ, АЛЕ САМ НЕ ЛЕЖИ"

„На Бога надійся, а сам не плошай".
„На Бога складайся, а розуму тримайся".
„Бога взивай, а рук прикладай".
„Богу молись, а сам стережись".
„Дай, Боже!" — „Роби, небоже!".

„Поможи, Боже!" — „Роби, небоже, то й Бог допоможе".
„Не все ж Бог дарує, про що люд міркує".
„Бог за працю вміє щось дати!"
„Бачить Бог з неба, що кому треба".
„Бог не рівно ділить, жде, щоб самі ділилися".
„На Бога пиняєш, а сам кульгаєш".

3. „ВСЯК ЧОЛОВІК НЕ БЕЗ ГРІХА!"

„Гріх по дорозі біг, та й до нас — плиг!"
„Чоловік — не ангел, щоб не согрішив".
„Гріх не личком зв'язати та під лавку сховати".
„Усяка неправда — гріх".
„Усе мине, а гріх зістанеться".
„Біг гріхом карає".
„Незнай" — гріха не чинить".
„Хто чого не знає, тому Бог прощає".
„Як не прийме Бог гріхи за жарт, то буде шелесту багато".
„Гріх не йде в губу, а з губи".
„Не стільки смаку, скільки гріху".
„За такую кріху — мало гріху".
„Гріх, не гріх, аби Бог простив".
„Де гріх, там і покута".
„Адам з'їв кисличку, а в нас оскома на зубах".

4. „ПРИ ПОСТІ ДОБРЕ ВІДБУТИ ГОСТІ"

„Постимо, як рахмани".
„Як почнемо постить, то нічого буде христить".
„З дурного говіння не буде спасіння".
„Коли ви будете говіть?" — „Тоді, як хліба не стане".
„Говіє, та в рот віє!"
„Повозив попа в решеті" — щось утаїв на сповіді.
„Возити попа в решеті" — когось дурити.
„Украв причастя!" — так кажуть про того, хто не пішов після св. Причастя до вечірні.

5. „ЗА БОГОМ МОЛИТВА НЕ ПРОПАДЕ!"

„Розумний молиться, а дурень плаче!"
„Хто в Бога просить, тому Бог і дає".
„Хто не вміє молитися, той нехай іде на море вчитися".
„Через святих до Бога — через людей до цісаря".
„Господи, помилуй, та грошей дай!"
„Оце тобі, Господи, а це мені!"
„Нехай мене Бог боронить: від лихої напасти, від панської карности та від людської ненависти".
„Обіцяв Бог дати, тільки казав заждати".
„Богу молись, а берега держись".

6. „ПОСТАВА СВЯТА, А СУМЛІННЯ ЗЛОДІЙСЬКЕ"

„Дзвін до церкви скликає, а сам у ній не буває".
„На псалтир уже дзвонять, та нас не загонять!"
„Нехай дзвонять, їх на панщину не гонять".
„Коли не прийду, то все паски святять".
„Треба неба, треба й хліба".
„І чим той Лазар Богові приподобився, що його весь тиждень тнуть та й тнуть?" — так сказала баба, що говіла на Вербному тижні в монастирі. Вона чула, що в церкві багато про Лазаря читають, та ото й сказала.
„Набожний, якби такий кожний, то б увесь світ догори ногами перевернувся".
„Святий та Божий, свічки поїв, а поночі сидить".
„Рукою на молитві махаєш, а думкою скрізь літаєш!" — так кажуть про тих, що нещиро моляться.
„На Бога дивиться, а чорта бачить".
„Борода, як у владики, а сумління, як у шибеника".
„Показує дорогу, а сам у болото лізе".

РОЗДІЛ II

„З ДОЛИНИ НА ДОЛИНУ, ТА Й ЗНОВ НА СВОЮ УКРАЇНУ".

1. „НЕМА НИНІ, ЯК НА ВКРАЇНІ!"

„Нема волі, як на українському полі!"
„Нема волі, як на рідному полі!"
„Гай-гай, добрий край, та лиха година!"
„Біда Україні: і відтіля гаряче, і відсіля боляче!"
„Від москаля пече, а від ляха гаряче!"
„Хоч би-сь глядів по всій Україні, добра не знайдеш".
„За Хмельницького Юрася Україна звелася, а після Павла Тетеренка не поправиться й тепереньска".
„Пішов на Вкраїну — на степи, на вільні землі!"
„По нашому вкраїнському звичаю, пий горілку до краю!"
„У нас Україна, — треба собі самому хліб краяти".
„У нас такий край, що й під вишнею рай!"

2. „КИЇВ НЕ ВІДРАЗУ ЗБУДОВАНИЙ".

„На кого біда нападе, то до Києва іде, а як біда минеться, то й з Броварів вернеться!"
„Від Києва до Кракова — всюди біда однакова!"
„Дурний і в Києві розуму не купить!"
„За дурними нічого до Києва їхати, вони і тут є".

„Язик до Києва доведе".
„Язик до Києва доведе і до кия!"
„Аж Київ видко!" — таке кисле.
„На городі бузина, а в Києві дядько!"
„У Київ за піснями поїхав!" — як питаються: де дівся?
„Так і в Києві роблять!" — як хто, поправляючи, загасить світло.
„У Києві не женись, а в Ромнах кобил не міняй!" — Ромни відомі циганами, що гандлюють кіньми, а Київ міщанками, що не вміють в селі господарювати.
„Про Київ не жахайсь, Волині пригортайсь, Покуття тримайсь!"

3. „ДНІПРО — БАТЬКО!"

„Запінився, як Дніпро на порогах!"
„У моїх батьків є сім байдаків, а восьмий нагружається та у Дніпрі гойдається!" — так глузують з того, хто любить хвалитися своїм багатством.
„Там такі жита, як Дніпрові хвилі".
„Чиста, як у Дніпрі купана!"

4. „З СЕЛА ТА В МІСТО, ДОКИ ЗІЙДЕ ТІСТО!"

„Старший Галич від Львова!" — Галич стояв уже в 1140 році, а Львів збудований в 1270 році. Паралель: **„Старший Гриць, як Парася!"**
„У Станиславі — кожен на своїй страві!" — так кажуть тому, що станиславівські міщани дуже скупі.
„У Луцьку — все не по-людську!"
„Рогатин — Богові побратим!" — колись багате містечко на Бережанщині біля Гнилої Липи.
„У Печері — лягай спать без вечері".
„Кам'янець — вінець, навколо вода, а в середині біда!"

„Чечеринці спекли чорта в ринці, а Таращанці — з'їли вранці!"

„Обізвався Рогатин: „Ніжин мені побратим!" А Ніжин каже: „Є у степу Ромен, той мені не рівен"!

„У Хоролі всього доволі: і біди, і лиха!"

„Ворскла річка — невеличка, береги ламає!"

„У Попівці люди по копійці, а в Перекопі—по копі".

„У Суражі всі люди вражі".

„Як мисль, так мисль — нехай буде Перемишль!" — Слова ці, ніби, сказав князеві звичайний русин, як той добирав назви для нового міста.

„А ну-те, самарці, утнемо по чарці!" — Самарці, це мешканці над річкою Самара — доплив Дніпра.

„Задрав на Рики!" — Рики, це село на Чернігівщині. Паралель: **„Ревнув, як бугай на болоті!"** — про поганого співака.

„З таким голосом під Білоусом, вовк козу драв!" Білоус — річка і село біля Чернігова на правому боці Десни.

„Покошниці — розкошниці, хто прийде в жупані, то піде без свитки!" Покошниці — село на Січеславщині, славилось колись шинками.

„Коли б з Гайсина Іван, то б повірив!" — Натяк на те, що у Гайсині брехливі люди.

„З Черенківки та на Нову Греблю" — одне село має ці дві назви. Паралель: **„З пустого в порожнє!"**

„Де Крим, де Рим, а де попова гребля?"

„Чи ви, дядьку, не з Глухова?". Паралель: **„Говори до гори!"**.

„Довга, як Дримайлівська гребля". — Село Дримайлівка на Чернігівщині.

„Відкіля?" — **„З Ромен!"** — **„А що?"** — **„Воли!"** — **„Без п'яти!"**. Так кепкують з мешканців міста Ромен, що вони не люблять багато говорити.

„Відколи світа й Гумани!" — Дуже давно. Паралель: **„Відколи світа й сонця!"**.

„Уманський дурень: що з воза впало, то все пропало".

„Уманський дурень: з чужого воза бере та на свій кладе!".

„Таких дівчат і в Умані не знайдеш!" — Про дуже гарних і роботящих.

„Ходить, як гиндик переяславський!" — Про того, хто ходить, похнюпивши голову.

„Розсілась, як Решетилівська толока!" — м-ко Решетилівка на Полтавщині.

„До Межибожа кіз кувати!" — Як кудись іти без потреби.

„Як я тобі дам, то знатимеш, по чім у Тростянці гребінці". Село Тростянець на Лівобережжі, колись належало родині Скоропадських.

„Чоловік доліз до Орлівки та й позбувся своєї голівки". — Село Орлівка на Чернігівщині, там був колись великий бій з татарами.

„Розіграпись сліпці проти Святої П'ятниці". — У Чернігові, проти церкви св. П'ятниці збирався колись ярмарок, на якому грали кобзарі.

„За двадцять миль кисілю. Ні з того, ні з сього приїхала до мене кума з Ніжину". — Так кажуть, коли хочуть підкреслити якусь несподіванку.

„Лотоцький, не думай, що ти ґраф Потоцький, бо ти паламар з Бебеха". — Село Бебехи на Поділлі. Цю приказку вживають, коли хочуть сказати: „Не хвалися, ми тебе знаємо".

5. „НОВОГО НЕ ЦУРАЙСЯ — СТАРОВИНИ ДЕРЖИСЬ!"

„Як поночі в сливник, так і я у ті годи дивлюся!"

„Як жили наші діди, то не було їм біди. Бувало, глек варенухи наберуть, та й сідаючи, п'ють і, як джмелі, гудуть. А як нам прийшлося, жить довелося — усе лихо докупи сплелося!"

„Жили наші діди — не знали біди, а як стали жить онуки — набралися муки"!.

„Так за батьків було, так і нам треба!"

„Як діди та батьки наші робили, так і нам треба робити!".

6. „КНЯЗЬ БОРИС УСЕ ПЛУГИ КУВАВ ТА ЛЮДЯМ ДАВАВ".

„З добрим думцею князь високого стола додумається, а з лихим думцею і малого стола збудеться!". — Так писав Данило Заточник.

„Радимичі і Вовчого Хвоста бояться!" — Вовчий Хвіст, це вояк, що був посланий з ватагою князем Володимиром на радимичан і побив їх року 984.

„У князя — хверязя, а у нас — очкур!".

„Романе, Романе — лихим живеш, Литвою ореш!" — Великий князь Роман Ростиславич, перемігши литвинів року 1173, впрягав бранців до плуга і розорював ними нові місця.

„Бог, як схоче, то і з грязі поставить у князі!".

7. „СІЧ — МАТИ, А ВЕЛИКИЙ ЛУГ — БАТЬКО!"

„Наш Луг — батько, а Січ — мати, там нам треба помирати!".

„Пу-гу! Пу-гу! — Козак з Лугу!".

„Отак, славу — під лаву, а самі — за Дунай!"

„Живе, як той козак у Лузі". — Про вільне і заможне життя.

„Чи ж то можна? — Січ за „спасибі" віддати!". — Так дорікали козакам, що вони не відбивались від московського війська.

„Хто любить піч, тому ворог Січ".

„Або сяк, або так, коли б мені запорізький козак!".

„У нас по-запорозькому: їж і пий, хоч трісни! Ніхто тобі ложкою очей не поротиме".

„В Тилегул на заробітки!". — Так запорожці обдурили Текелія.

„Запорозький козак нічого не має, він по полі гуляє та славу здобуває!"

„Архистратиг Михаїл говорить з запорожцем: „Чим грішний?" — „Горілку п'ю та по морі гуляю!" — „Іди до раю!"

8. „БЕЗ ГЕТЬМАНА ВІЙСЬКО ГИНЕ!"

„Над Богдана та Івана не було гетьмана!". — Богдан Хмельницький та Іван Мазепа. Перший гетьманував 1648-1657, а другий 1687-1709.

„Приймаємо тебе, Хмельницький пане, хлібом-сіллю та щирим серцем". — Так привітали козаки Хмельницького, коли він прибув на Запоріжжя.

„За старого Хмеля людей була жменя, та добрих!"

„Доки шабля у руці, то ще не вмерла козацька мати!" — сказав Хмельницький, розігнавши шаблюкою Чаплинського з його слугами, що зрадою напали замість герця.

„Як череда без личмана, так козак без гетьмана — бути не може!".

„До булави треба голови!" — **„Аби була булава, то найдеться голова!".** — А інші кажуть навпаки: **„Якби була голова, то найшлася б булава".**

„Молодий ще на гетьмана". — Про козака, що на гетьмана не здатний.

„Кулик на місці соколинім не буде птичим господинем".

„Пан Гетьман знає, кого він має!"
„Пан Гетьман знає, що робити має!"

„Там така, мов гетьманського роду". — Про дуже гарну дівчину чи молодицю.

,,Хто нюхає табачок, той гетьманський мужичок''. — На Гетьманщині жилося краще, як на Поділлі під Польщею.

,,А хто такая, батьку, тая колегія?'' — ,,А хто його, синку, знає! Мабуть, сестра цариці або жінка якого гетьмана''. — Так глузували козаки з ,,Малороссійской колегії'', що її утворив цар Петро в Україні в 1722 році, за гетьманування Івана Скоропадського.

,,Хто про що, а він про Наливайка!'' — Северин Наливайко, гетьманував 1594-1597. Страчений поляками.

9. ДЕ КОЗАК, ТАМ І СЛАВА!''

,,Козак не боїться: ні хмари, ні чвари, ні чортової хари''.

,,З роду-з-віку козак не був і не буде катом''.

,,Козак, як не сало їсть, то турка б'є або в шинку горілку п'є!''.

,,Не наше діло з плахтою стрибати, наше діло з москалями воювати''.

,,Козачому роду — нема переводу''.

,,У нас, що крок, то й козак, а що село, то й сотник!''

,,Добрий козак бачить, де отаман скачить''.

,,Козак з бідою, як риба з водою''.

,,Козак з біди не заплачить''.

,,Козак в дорозі, а надія в Бозі''.

,,Місяць — козаче сонце''.

,,Навіщо в Бога і день, як у козака місяць!''.

,,Козак добрий, та вороги не хвалять''.

,,Козак, як голуб: куди не прилетить, то скрізь пристане''.

,,Доброму козакові і рогожа пригожа''.

,,Умер козак та й лежить, і нікому потужить''.

„Горе тому козакові, що не має сіна лошакові!".
„Звання козаче, а життя собаче!".

„Ішов козак на лінію і вельми надувся, ішов козак із лінії, як лихо зігнувся!". — Московський цар Петро Перший намагався знизити войовничий дух українських козаків і посилав їх на земляні роботи при будові укріплень на пограниччі, як тоді казали, „на лінії". Працюючи у тяжких умовах, козаки фізично знемагали.

„Зовсім козак, та чуб не так!". — Старі козаки глузували над молодими козаками.

„Що буде, те й буде, а козак панщини робить не буде!".

„Козак хороший, та нема грошей!".

„Чого козак гладкий?" — „Бо наївся, заснув та й не має гадки!".

„Пропав, як козак з дудами!" — Як хто несподівано зникне.

„Терпи, козаче, отаманом будеш!".

„Застукав, як сотник у горосі!".

„Не знає він козацьких жартів!".

„Щирий козак ззаду не нападає!".

„Або полковник, або покойник!".

Паралелі: **„Або пан, або пропав!".**
„Або добути, або дома не бути".
„Або рибку їсти, або на дно сісти!".
„Або будем на версі, або згинемо всі!".

„Береженного і Бог береже, а козака шабля стереже!".

„Як-то турки кажуть: лихо давши, лихо й не давши. Поїхав козак, не подякувавши".

„Орел — не козак!". — Так говорять про відважного.

„Козак на коні їздить, а дівчина родиться та й козакові згодиться".

„Дівчина про козака: не могла звабити колачем, а потім — відбити бичем!".

„Козак оженився, неначе упився".

„З лиха козак стару обіймає, бо молодої немає!".

„Козак — муха без кожуха!".

„Якби не ота сивуха, згинув би козак, як муха!".

„Куняє і наливає, наливає — випиває, випиває і куняє — свого віку козацького доживає!".

„Запізнився козак, то буде й так!". — Як хто спізнився на обід.

„Козак не гордун, — що дістав, те й ковтнув!".

„Хліб і вода, то козацька їда".

„Отак, по-козацьки, нема хліба, іжте пляцьки!".

„Не їж, козаче, цибулі, бо буде і тобі, що на тім світі осаулі".

„Як кущ розів'ється, то й козак розживеться".

„То не козак, що отаманом не думає бути!".

„Бог не без милости, козак не без долі!".

„Козацька охота — гірша неволі".

„Не все ж то козак, що списа має!".

„Забажалось козаку зеленого часнику". — Так кажуть про того, що почав залицятися до дівчат.

„Не братайся з козаками мед-горілку пити, бо все одно не переп'єш".

„Ішов козак дорогою, а на колоді дівчина сидить: — Ех, дівчина гарна, та п'ятниця! — А вона йому на те: — „Завтра субота буде, та дівчини не буде!". — П'ятниця — пісний день.

„Не козакувати Миколі, бо не буде у нього коня ніколи!". — Якщо ледащо, або господарювати не вміє.

„Цікавий козак, та босий!". — „Цікавий" в розумінні балакучий — „мудрагель!".

„Не на те козак п'є, що є, а на те, що буде!".

„Козака мати родила, мужика — жінка, а ченця — паніматка".

„Живе, як козак у Лузі". Паралель: **„Як вареник у маслі"**.

„Що козак, то п'ятак, а за дівку гривня!".

10. „ДОБУВСЯ, ЯК ШВЕД ПІД ПОЛТАВОЮ!"

Про шведсько-українську трагедію під Полтавою в 1709 році ще й досі зберігається в народі багато приповідок:

„Хто в Полтаві не бував, той лиха не знає!".

„Та ти ще полтавської води не пив!". — Мовляв, молодий ще. Так говорили козаки після полтавської поразки.

„Мазепа під Полтавою галушкою вдавився!". — Жартували козаки.

„Петре — кате, будемо тебе пам'ятати!".

„Шумить, як Батурин. Чуй, світе мій премилосердний!". — Так було записано у рукописному оповіданні запорозького кошового Цимбала Івана, що помер на 121 році життя.

„Мазепа!". — Лайка. Так сварилися москалі на українців за славного гетьмана Івана Мазепу. Бувало, за часів царя Петра розсердиться москаль на чоловіка та й каже: **„Мазепа"!**.

11. „СЛАВНИЙ КОЗАК — МАКСИМ ЗАЛІЗНЯК"

Про національно-визвольне повстання проти Польщі, що відзначилося уманською різнею у 1768 році, збереглися такі приповідки:

„Славний козак — Максим Залізняк, а ще славніше Запоріжжя!".

„Прославився на Вкраїні ще й козак Ґонта, що садив ляхів на кіл рядом поверх плота!".

„Шелест, і ти єсть?!". — Існує переказ, що гайдамаків з самого початку прийшло з Січі до Мотроннинського монастиря лише троє: Дем'ян Гнида, Лисконіг, а третій Шелест.

„Де ти поза Уманню ходиш?" Паралель: **„Пішов, як по смерть"**. — Натяк на те, що мало хто з козаків повернувся живим з уманського повстання.

„Щоб тебе свята Кодма не минула!". — Лайка. Кодма — містечко на Волині. У Кодмі поляки жорстоко розправлялися з повстанцями.

12. „СМУТКУ-ЖАЛЮ МИ МАЛИ, ЯК НАМ СІЧ РУЙНУВАЛИ!"

Про руйнування Січі Запорізької в 1775 році ще й досі зберігаються в народі такі приповідки:

„Ой, ти к...., Катерино, що ти з нами поробила!".

„Казала „мати" і вал брати!". — „Мати" — так іронічно називали козаки Катерину Другу, московську царицю, що наказала руйнувати Запорізьку Січ.

„Щоб ти, Грицю, і в труні спокою не мав за те, що нам Січ зруйнував!". — Такими словами поминали запорожці улюбленця цариці Катерини ґрафа Григорія Потьомкина, що був головним організатором руйнування Січі Запорізької.

13. „КОЛИСЬ МИ БУЛИ „ЄЦЬКІ", А ТЕПЕР ТУРЕЦЬКІ!"

Після руйнування Січі частина козаків пішла за Дунай і піддалася турецькому султанові. Про цю подію є такі приповідки:

„Як поїхав за Дунай, то додому не гадай!".

„Малим родився — великим помер". — **„А що робиш тепер?"**. — **„По чужинах блукаю та слави шукаю!"**.

„По світі блукаю та долі шукаю!". — Так казали про запорожців, що були в той час на еміґрації.

14. „ЗНАЄ ОБ ТІМ ГОЛОВАТИЙ АНТІН!"

В 1787 році ґраф Григорій Потьомкин почав збирати тих запорожців, що залишилися в Україні. З них він організував Чорноморське військо на Кубані. В цій організації Потьомкину допомагав запорозький старшина Антін Головатий. Про цю подію існували такі приповідки:

„Знає об тім Головатий Антін; він нам голова, він нам і батько — він побрив нам голови гладко!".

„Головатий останки козаків збирає та на Кубань підмовляє, черкеса лякає!".

„Чорноморські чудеса: вітром сплітаємо, небом покриваємо!". — Так глузували запорожці зі своїх, нашвидку зроблених, наметів.

РОЗДІЛ III

„ЯКІ СУСІДИ, ТАКА ПРО НИХ І МОВА"

1. „ВІД МОСКАЛЯ ПОЛУ ВРІЖ ТА ТІКАЙ!"

„Ти, москалю, добрий чоловік, то шинеля твоя злодій!".

„Мабуть, москаль тоді красти перестане, як чорт молитись Богу стане".

„Коли чорт та москаль щось украли, то поминай, як звали!".

„Не за те москалі москаля б'ють, що краде, а за те, щоб умів кінці ховати".

„На вовка помовка, а москаль кобилу вкрав".

„Тату, лізе чорт у хату!" — „Дарма, дочко, аби не москаль!".

„Вижу, що чорт москаля вніс у хижу!".

„Для того і вуланчики, щоб замикались чуланчики!".

„Москаль з бісом порадились та й на лихо понадились!".

„Москалеві годи, як трясті, а він все бісом дивиться".

„Москаль — не свій брат, не помилує".

„Від чорта відхристишся, а від москаля не відмолишся".

„Москалики-соколики, поїли ви наші волики, а як вернетеся здорові, то поїсте ще і корови".

„Іде москаля, як трави!".

„Іде москаль, як чорна хмара".

„Москаль викрутнями перебувається та брудно лається".

„Коли москаль каже: „сухо", то піднімайся по вуха, бо замочишся".

„З москалем дружи, а камінь за пазухою держи".

„Варив чорт з москалем пиво, та й солоду зрікся".

„Москаль тоді правду скаже, як чорт у ченці піде!".

„Казав москаль — „право", та й збрехав браво".

„Пес бреше — москаль віри йме".

„Москаль з брехнею світ пройде, та назад не вернеться".

„Хоч убий москаля, а він зуби вишкиря!".

„На гріш муніції, а на десять амбіції".

„Москаль здавна вже панує, хоч дурний, а силу чує!".

„Про одного москаля війна буде!".

„Москва сльозам не вірить!".

„Москаль, як ворона, та хитрий, як чорт".

„Чорт-зна-що в лаптях, та й те москаль!".

„Москаль ликом чваниться і кожному під ніс з ним пхається!".

„Москва на злиднях збудована, та й злиднями годована".

„Хоч добрий чоловік, та — москаль!".

„Звісно, московська напасть!".

„Москаль ликом в'язаний, у ликах ходить, та й всіх у ликах водить".

„Невже ж-бо то москаль та дороги не знав, він же здавна по чужих землях ходить?".

„Московський „подожді", а жидівський „зараз" — ніколи не дочекаєшся.

2. „ЛЯХИ НАМ НЕ ПАНИ, А МИ ЇМ НЕ ХОЛОПИ"

„Москаль і лях на один копил шиті".

„За наші гріхи надходять ляхи".

„Лях тоді добрий, як спить, а пробудиться, то біда".

„Та ти, як справжній шляхтич: по три акахвести на день читаєш, а за людьми ганяєшся!".

„Проводь мене і до Вєни, та не зробиш ляха з мене".

„Знай, ляше, по Сян наше!".

„Посунься, ляше, хай русин сяде!".

„Страхи — на ляхи!".

„Що кому годиться: ляхові курка, а козакові шабля!".

„Хитрий лях по шкоді, як коня украли, він тоді стайню замкнув".

„На один копил дідько всіх ляхів строїв".

„Б'ють не ляхи, а наші гріхи".

„Тро-хи, тро-хи — посипались ляхи!".

„Ляхи понадували пихи".

„Ляше, ти блудиш" — „Єднаково єздіть!".

„Лях, як їсти хоче, то свище".

„З кози худоби, а з ляха приятеля — ніколи не буде".

„Ляцька борода!". — Трава, що, косячи, не захоплюється косою. Інакше — грива.

„Один раз кахикнула, аж трьох ляхів приклик-нула!".

„Відкладає, як лях свято". — По римському закону свята можна переносити на другий день.

„Пєцько-матко, гди бись ти на коню била, а я на цєбє, цо то би за слічна война била!". — Так, ніби, сказав жовнір, добившись взимку до якоїсь хати і забравшись на піч.

„Чи ви пани, чи ви ляхи, а ми запорожці. Пам'ятайте, вражі сини, що ми вам не хлопці!".

„У ляхів — що поріг, то й переправа".

„Перейшла Устя на ляцьку віру".

„У нас все по-людському, а у вас по-ляцькому!". — Так казали гетьманці подолянам у 18-тому столітті.

„Недоляшки!". — За часів Івана Мазепи, гетьманці — Лівобережжя і Київщина — так називали подолян, що були під Польщею.

„Буде й лях, як русин!". — Паралель: **„Був колись дворянин, та чорт ім'я перемінив!"**.

„Не той лях в полі, який в коморі". — Паралель: **„Дома лев, а на війні тхір"**.

„Не коли мене, колька, бо я не полька!".

„Не рад би лях за гарячий камінь братись, та обіруч треба".

„Досить з ляха й курки". — Паралель: **„Буде з старця і яйця, а з багатого болячки!"**.

„А щоб я тричі ляхом стався!". — Так клялись запорозькі козаки за часів Богдана Хмельницького.

3. „ЩО ЛИТВИНУ ШКОДИТЬ, ТО РУСИНОВІ ПОМАГАЄ"

„Він мене обухом, а я його лаптем!... Та що б ви думали? Мене понесли, як пана, а він побіг, як свиня". — Так, ніби, литвин розповідав, як то він бився з русином.

„З литвина не буде християнина!". — Так казали про литвинів у XIV-му столітті, коли Литва приймала християнство.

„Уживає табаку, як литовська дітвора". — Колись нюхали табаку не тільки дорослі литвини, а й діти.

„Ей, ти, литовський личак!". — Лайка.

„Як наєшся мезгі хвоєвой та нап'єшся води моховой, то здаєця мол возом по животу покоціл". — Так колись українські діти глузували з литвинів.

„Литвинку, хороше танцюєш!". — **„Треба, пане, тому лихові годити"**.

„Вертиться, як литовський ціп: і туди, і сюди!".

„Бог не дитина, щоб слухав литвина".

„Роди, Боже, з мішка та пів мішка!". — Так литвин каже. Ця приповідка є натяком на дуже бідні неврожайні землі литвинів.

„Отак, як литвяк — день поскаче, а тридні плаче".

„Язик у тебе, як литовський ціп: раз по снопу, а раз по току".

„Литвинку Божий!" — **„Ти сам Божий!"**. — **„То, литвинку ж, ти чортів!"**. — **„Еге, нехай і чортів, аби не твій!"**.

4. „НЕПРОХАНИЙ ГІСТЬ — ГІРШИЙ ТАТАРИНА!".

„Мурашки, мурашки — поховайте подушки, бо татари йдуть!". — Так діти гукають, як знайдуть весною мурашник.

„Тату, я зловив татарина!". — **„То веди його сюди"** —**„Не ведеться"**. — **„То держи його!"**. — **„Не держиться!"**. — **„То пусти його!"**. — **„Не пускається, бо він мене на аркані держить!"**.

„Люди — не татари, дадуть кусок хліба".

„Свої люди — не татари, не дадуть загинути". Паралель: **„Свій, хоч не заплаче, то скривиться!"**.

„Що робити, те робити, аби не лежачого татари взяли!".

,,У нашій школі, як на татарському полі: є де сісти, та нічого їсти''.

,,Великий татарський кінь, та дурний!''.

,,Вбрався в правду, як татарин у зброю''. Парарель: **,,Губа у нього, як халява!''.**

,,Не до пари-пари, з'їдять татари!''.

5. ,,НЕВІРНИЙ — ГІРШЕ ТУРКА!''

,,Голий, як турецький святий!''.

,,Турецький син буду, коли неправду кажу!''.

,,Польський міст, лютеранський піст, турецьке набоженство — все це блазенство!''.

,,Розіклався на покутті, мов турецький святий!''.

,,А, будь вона турецька!''.

,,Азусь, мурий нехрищений, цеглу їж, а не хліб печений''.

,,Ти, турку, до церкви дзвонять, а ти в дома сидиш?!''.

6. ,,ПИКА, ЯК У КАЛМИКА!''.

,,У калмика б досі випросив, що коло нього натупцювався''. — Так кажуть про скупого.

,,До калмицьких заговин!''. — У калмиків ніколи посту не буває, а тому немає і заговин. Цю приповідку вживають тоді, коли хочуть сказати: ,,До віку!''.

,,Пика, як у калмика, і очей не видко!''. — Про гладкого.

7. ,,НІМЕЦЬ З НЕХРИСТОМ ПОБРАТИМ!''

,,Чогось мені, мамо, німець на душі не лежить''. — **,,Бо ж він, доню, хоче нам на печінки сісти!''.**

,,Німець усе переведе нанівець''.

,,Від Дону — додому!''. — Казали про німців, коли вони відступали з України в останній війні.

„Німець каже, що він постить наполовину: вдень їсть скоромне, а вночі постить".

„Німий язик, та й той плакав" — Натяк на німецьку жорстокість.

8. „У ТЕБЕ СЛУЖИТИ, ЯК У ЖИДА ЖИТИ!"

„Ай коза, ай коза, хоч розірвалась, а все ж не піддалась!" — так сказав жид, стоячи над своєю козою, що її вовки розірвали.

„Двадцять жидів насилу корець хмелю витаскали на гору".

9. „НЕ РОБИВ ЖИД НА ХЛІБ, ТО Й ЦИГАН НЕ БУДЕ!"

„Щоб я до заходу сонця дітей своїх не бачив". — „Щоб я вмер на старості літ, як я правди не кажу". — Так циган божиться.

„Мені треба дути, кувати, вухналі робити, на базар носити, дітей годувати. А тобі що? — Оримели-їж!" — Так циган казав хліборобові.

„Моя мати поміж двома хлібами померла" — Каже циган. — **„Як же це трапилось?"** — питається селянин. — **„Бо один з'їла, а другого не дочекалася".**

„Та мені вже й циганські діти не милі".

Циган з жадоби сьорбнув шевського квасу, скривився та й питає :**„А в тебе є діти?"** — **„Та були** — відповідає швець, — **та Господь забрав їх"**. Циган подумав, що то вони померли від цього квасу, та й каже: **„Не гріши на Бога, бо чорт твої діти забрав!".**

10. „ГРЕКИ — МАКЕДОНИ!".

У другій половині XVII століття, коли після довгих воєн наступив на Гетьманщині спокій, в Україні почали селитися купці з різних

країн. У Ніжині заснувалась колонія греків. Про ніжинських греків є такі проповідки:

,,**Греки-македони — пацюки солоні**''.

,,**Щедрий, як ніжинський грек!**'' — Скупий, значить.

,,**Їхав грек з винами, пивами та й повернув у нашу квашу!**'' — Так примовляють господині, запарюючи квашу.

РОЗДІЛ IV

„ШАНУЙ ОДЕЖУ В ДВОРІ — ВОНА ТЕБЕ НА ЛЮДЯХ"

1. „НЕ ПАДИ, ПОРОШЕ, НА МОЄ ХОРОШЕ!"

„Холодно, вдягнувшись в єдно". — „Однаково вдвоє, як ледачі обоє".

„Чим більший комір, тим більший пан".

„Трясіться, рубці, дивіться, людці: як робимо, так ходимо — як дбаємо, так маємо".

„Хоч с.... гола, зате каша з молоком".

„Пошануй одежу раз, вона тебе — десять раз".

„Чоловіка по одежі стрічають, а по уму виряджають".

„В будень по-старський, а в неділю по-панський".

„Дай, Боже, здорово зносить та на нове заробить".

„Дай, Боже, з цього та ще в краще!".

„Здорові носіть, а скачучи деріть".

„До лиця — околиця!".

„Вбери і пенька, то стане за Панька".

„Прибереться, аж світ стріпенеться".

„Вистроїлась, як лялечка".

2. „ГОЛЕ ТА БОСЕ, А ГОЛОВА У ВІНКУ"

Козак: **„Чом це хата неметена?"** — показуючи ногою по хаті, а шаравара пестрова мотляється по нозі. Дівка: **„Чи ж все мені, та мені?"** — показуючи рукою по хаті, а на всіх пальцях нові перстені.

„Козак, не дражни моїх собак!" — каже дівка, розмахуючи вишитим рукавом. — **„Нехай сюди не спинаються, а сюди не кусаються!"** — відказує парубок, показуючи на вишиту сорочку і шовкову стрічку в застіжці.

„Як корова зализала" — Як хто щільно причісує свою чуприну.

„Гляди, бо сороки вкрадуть" — Як хто дуже чепуриться.

„Такий білий, що аж лебеді вхоплять".

„Чепуриться, наче на весілля".

„Чорт — не чорт, а люди не такі".

„Всі люди, як люди — один чорт в ярмулку вбрався". — Як хто не так, як інші, вбирається.

„По чім продаєш свого пупа?" — Як хто не застігнутий ходить.

3. „ЗНАЙДЕ ВЕСІЛЛЯ СОРОЧКУ"

„К Великодню сорочка, хоч лихенька, аби біленька, а к Різдву, хоч сурова, аби нова!".

„Як неділя, то й сорочка біла". — Про чепурну дівчину.

„Сорочки на хребті не має". — Про дуже бідного чоловіка.

„Здоров, Терешко, в новій сорочці!" — Як щось сказав недоречне.

„Не тоді мені неділя, як сорочка біла, а тоді, як маю час узяти".

„Як мати рідненька, то й сорочка біленька".

„Всякому своя сорочка до тіла ближча".

„Ой, я свого чоловіка нарядила паном; сорочина по коліна, підв'язана валом".

„Ой, гуц-гуца! Сорочка куца — треба робити, щоб доточити!"

„Дарую тебе додільною сорочкою!" — Так наврочує зла баба лихо молодій дівчині в понеділок вранці.

„Перша Пречиста любить паляницю м'якеньку, а друга — сорочку біленьку".

„Подай дощу — сорочку спущу". — Діти весною накликають дощу.

„Надіть сорочку пазухою назад" — Від переляку.

„Там рукава, як під корою!" — Так густо вишиті дівочі сорочки.

„Пізнають хлопці і в драній сорочці" — гарну дівчину.

„Не писані рукава скачуть, а сите черево!" — Про дівчину, що забагато танцює.

„У наших хозяйок та по сім сорочок, а у мене одна, та й та біла щодня". — Так кажуть про чепурну дівчину або молодицю.

4. „ШОВКОВА ПЛАХТА НЕ К БУДНЮ, А К СВЯТУ"

„Через те і хліб не родить, що свиня у плахті ходить".

„Не було в куми запаски, аж гляди — кума в плахті походжає!".

„Як були ми молодими, то ходили по дубині, у червоних запасках і сивизна на висках".

„Скочила з пенька — плахта рябенька!".

„Пропила верюгу на Мусійову наругу, а Мусій кучеряв ту дерюгу викупляв".

5. „НЕ В ТІ ЧОБОТИ ВЗУВСЯ!"

„Зима, кожуха нема, чоботи ледащо і робити нема що".

„Як маєш кланятися лаптю, то лучше поклонися чоботу".

„Не дай, Боже, з Івана пана, з кози кожуха, а з свині чобіт".

„Не лупне так ходак, як чобіт".
„Куди ти вбрався на стіл з постолами".
„Не в тії чоботи взувся" — Як хто береться не за своє діло.
„Дурний, як чобіт".
„Впуталась, як Настя в лапті".
„Жеби пес робив, то б у ходаках ходив".
„Видно пана по халяві".
„Коли б мі гриз чобіт, то б і не жаль, а то ходак, та ще й не так".
„Господи, благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанці".
„Немало чорт ходаків сходив, заки їх позносив".
„Замочить лапті" — Піти у мандри.
„Гуку-пуку за таляр, а чоботи за шостак!"
„Як гуляв, так гуляв — ні чобіт, ні холяв!".
„Гулі не одного в лапті обули". — Хто забагато гуляє, тому так кажуть.
„Хай у постолах гречка родить!"
„Чоботи каші просять". — Подерлися і треба нести до шевця.
„Великий чобіт на нозі, а вузький під лавкою".
„На нозі сап'ян рипить, а в борщі трястя кипить".
„Чоботи пасові, як на псові". — Кажуть на босого.
„Ноги собі сколить, а чоботи на кию носить". — Про скупого.
„Цу-цу, босий, і пси босі!".
„Ціле літо босини справляє!" — Ходить босий.

6. „НАМИСТО — НЕ ТІСТО, В ПЕЧІ НЕ СПЕЧЕШ!"

„Були каралі, та пішли далі, були перли, та ся стерли,".
„Від простуди каралі носять".
„Тряси мене, парубче, щоб намисто бряжчало".

7. „ОЙ, ХУСТИНА-ХУСТИНОЧКА, МЕРЕЖЕНА-ШИТА"

„Великі треба хусти, щоб зав'язати людям усти!".
„Тоді в мене христини, як є щось в хустині".

„І коса світиться!" — Про дуже бідну або нечепурну молодицю.

„Знаю, що в Хіврі немає очіпка на голові". — Мовляв, нічого не знаю.

„Не бери очіпка, бо будеш вовка боятися". — Лякають дітей.

„В червоному очіпку!" — Вдовиця, що хоче вийти вдруге заміж.

8. „ХОЧ ГОЛИЙ, ТА В ПОЯСІ"

„Голий підперезався та й зовсім зібрався".
„З переляку очкур луснув".
„Добрий товар пояси: що продаси, те й проїси".

„Перев'язати пояса вузлом назад". — Щоб ніякого лиха не трапилось.

„Гуси-гуси, колесом, червоним поясом!" — гукають діти до диких гусей весною.

9. „НАТЕ І МОЇ ШТАНИ В ЖЛУКТУ"

„Не видав Гриць нагавиць: то ся вбирає, то розбирає".
„Утяв Панька по штанях".
„Ті ж штани, та назад ґудзом".
„Штани мої шаровари, а ще вдома двоє!".

„Штани ж мої, штани сині, а ще вдома двоє в скрині" — **„То скидай, сучий сину, мої!"** — **„Стривайте, дядьку, нехай дотанцюю!".**

10. „ДО „СВЯТОГО ДУХА" НЕ СКИДАЙ КОЖУХА!"

„По „Святім Дусі", та все в кожусі".
„Трудно літом без корови, а зимою без кожуха".
„Завірюха — треба кожуха!".
„Хоч у мене шуба овеча, та душа чоловіча".
„Ми в кожусі та при своєму дусі, а хто у лиссях, той у мислях".
„Обіцяв пан кожуха дати, та тільки слово його тепле".
„Козячий кожух та вербові дрова—смерть готова!".
„Без кожуха бере сукуруха!".
„Кожушана латка — за рідного батька!".
Вітер каже: **„Гу-гу-гу, сім свит продму!"** — А кожушана латка лежить тихесенько в кутку та й каже: — **„А мене не продмеш!"** — Тоді вітер розсердився та й: — **„Мовчала б уже там, коли тебе ніхто не чіпає. — Тут не про тебе річ!".**
„Кожух, свита — та й душа сита!".
„На панах шолчок, а в животі щолчок, у мене хоч свита, та душа сита!".
„Ні холодно, ні душно, як на Святках у сіряках!".

11. „БЕЗ ШАПКИ, ЯК ЗЛОДІЙ!"

„Не купив батько шапки, нехай вуха мерзнуть".
„Сохрани нас, Боже, від пана Костяна, від вербових дрів, телячого кожуха, заячої шапки та свинячих постолів".
„Наша хата—не кабак, а хто в шапці, той дурак!".
„Якраз по Іванові шапка". Або навпаки: **„Це не по Іванові шапка!".**

12. „ТАКІ-СЯКІ РУКАВИЦІ, АБИ РУКАМ ТЕПЛО"

„Прийшов Спас — бери рукавиці про запас!".
„Від Спаса, та й рукавиці до паса".

13. „ЯКИЙ ПАН, ТАКИЙ І ЖУПАН!"

„Після Івана не треба жупана" — Після Івана Купала, 7 липня.

„Знайте нас, що ми голі, та в жупані ходимо".

„Сорочка до тіла ближча, ніж жупан!".

„По неволі пан у жупані, бо свитки не має!".

„Гуляй, душа, без кунтуша, лиха прикупивши!".

„Люби пана без жупана!".

„Красний, як кармазин".

„Не жне, не косить, а жупан носить!".

„На чугаї у вбогого стільки лат, як у місті хат".

„Хоч поганий, та в жупані".

„Убрався у жупан та й думає, що пан!".

„Цур тобі, пек тобі,—як запишався, що в нову свитку вбрався!".

РОЗДІЛ V.

„ЧИЯ ХАТА, ТОГО І ПРАВДА"

1. „ХАТУ РУКИ ДЕРЖАТЬ!"

„Сиди в хаті, не рипайся!"

„Хата рогата, бо чотири кути має!".

„Хата не ворог, — коли запалиш, тоді й згорить".

„Наша горниця з Богом не спориться: як на дворі тепло, то і в нас тепло, а як на дворі холодно, то і в нас холодно!"

„Така хата тепла, що спотієш, дрижачи!"

„У хаті, як у загаті".

„Живемо, як у решеті: звідки вітер не подме, то в хаті буде!"

„Тепло, як у вусі!"

„Хата на курячих ніжках".

„Не слід було й дверима рипати". — Мовляв, даремно приходив.

„Будує, як собака хату. Як змерзне зимою, то каже: „Збудую хату!" А літом, як душно, каже: „Великої треба — ляжу проти неба!"

Як літом собака хекає, виставивши язика, так то проказує: **„На ката хата, на ката хата!"** А як потягається на соломі, випростовуючи задні і передні лапи, то, позіхаючи, він каже: **„Отаку-отаку собі хату поставлю!"** Як же взимку муркає від холоду, лежачи на морозі скручений у клубок, то каже: **„Хоч би отакесеньку мені хатку збудували!"**

Літом старці кажуть: **„На ката хата, нам і на дворі тепло!"**

„А ну, синку, розкидаймо хлівець та нарубаймо дрівець!" — Так кажуть про поганого господаря.

„Вугли обрубай, а хату отопляй".

„На старе сміття вертайся".

„Пахне пусткою в хаті".

„Макогін хазяїн у хаті". — Так кажуть, як господиня лиха.

„Кочерга до печі хозяйка, вона своє діло знає, бо жар загрібає".

„Ось вам і м'ята!" — Як сказати так русалкам, то вони: — **„Тут тобі хата!"** — І залоскочуть. — (Народнє вірування).

„Швець копилом хату перекинув". — Так кажуть, як, розмовляючи, всі разом замовкнуть.

„Без лопати не можна вийти з хати". — Як великий сніг сінешні двері закидав.

„Оце хата! Дві сохи та соломи трохи, та й діти почаділи!"

„У нашого свата всім одна хата!"

„Без Трійці й дом не строїться".

„Такий добрий, як чортового назимка хата!" — Про лихого чоловіка.

„За тим хата не пустка, що дурень свище!"

„Як камінь у воду, так жеби з твого дому не вийшло нічого непотрібного".

„Де багато господинь, там хата неметена!"

„На льоду дурень хату ставить".

„Щоб мене до вечора посеред хати побачили", — Клянеться.

„Яка хата, така й паніматка!"

„Не в тім річ, що в хаті піч: то біда, як немає!"

„Бачу, що в хижу, та дверей не вижу!"

„І хату можна закидати". — Так багато.

„Що хатка, то й інша гадка!"

,,Купуй сукню шиту, а хату криту!''

,,Не при хаті згадуючи!'' — Як про щось недобре говориться.

,,Шанувавши ковбиці, лавиці, помело, ступу, лопату і вашу всю хату''. — Жартівлива подяка.

,,З хати димом, з двору вітром — неси все зле за собою''. — Баби примовляють.

,,Дух Святий при хаті!''

,,Хату і жінку — все треба покривати''.

,,Біля границі не будують світлиці''.

,,Отак не було: пропила помело! Обернуся по хаті — біда буде лопаті''. — Так глузують з поганої господині.

,,Де хата неметена, там дівка неплетена!''

,,Сідай коло порога, то будеш на покутті, а як сядеш на покутті, то будеш коло порога!''

,,Так просили, так не пускали...'' — **,,Куди?''** — **,,До хати!''.**

,,Прохали, та в хату не пускали!''

,,Так нас не пускали до хати... а так приймали, так приймали — все зі столу... та ми посідали на покутті — знадвору, та й додому пішли!''

,,У хаті тільки перехреститься!'' — Так чисто.

,,Гляди ж, дочко, як будеш у тестя, то вставай раненько, вмивайся біленько, вимітай хату і сіни, коло хати поодмітай, поприбирай, а в суботу ввечорі припічок підмаж, долівку вимаж, то тебе і чоловік буде жаліти і від людей зневаги не буде''. — Так повчає мати свою дочку, що йде заміж.

,,Кацапська хата смердить козою, німецька лоєм, мазурська г....., жидівська цибулею, а наша пахучим зіллям''.

,,Чим хата багата, тим і рада''.

,,І Гнат невиноват, і Килина невинна — тільки хата винувата, що пустила наніч Гната''.

2. „СВОЯ СТРІХА — СВОЯ ВТІХА!"

„Своя хата — своя правда".
„На чиєму возі сидиш, того й волю волиш".
„Свій дім — не ворог, коли прийдеш, то прийме".
„Не пізно до свого дому й опівночі!"
„Що на своїм смітті, то не згине!"
„Дома і стіни помагають!"
„У своїй хаті й вугли помагають!"
„Своя халупа ліпша чужої світлиці".
„Бодай і пес свою хату мав".
„У своїй хаті всяк хазяїн".
„У своїм добрі кожний господар".
„Своє на ноги ставить, а чуже з ніг валить".
„Хоч не красне, зате власне!"
„Мило мені, бо за мої гроші".
„Хіба ж мені не можна у своїй хаті пісні співати?"
„Постав хату з лободи, та в чужую не веди".
„Лінивий і в своїй хаті змокне".
„Своя хата — покришка: що заговориш, то в хаті повинно пропасти".
„Своя хата—покришка: все покриє—і лихе, і добре!"
Їжакові добре було у Бога, а він все ж просився додому з неба. Бог його відпустив. Їжак вигріб собі десь місце під коренем, сів та й каже: — **„Своя хата — покришка!"**

3. „ЧУЖУ ХАТУ ТОПИТЬ — СВОЇ ОЧІ СЛІПИТЬ"

„І в тата — не своя хата".
„Дім брата — не своя хата".
„Чужа хата, як свекруха лихая".
„Чужа хата — гірше ката".
„Бодай ніхто не дочекав у чужім кутку сидіти".
„В чужій хаті й тріска б'є!"

„Побила лиха година — ота чужа нива та позичений серп!"

„Гей-гей, та не вдома!. Як би вдома, та ще й на печі?..."

„У чужій хаті худоби не збереш".

„Чом ви, дядьку, не посіяли там просо, а тут ячмінь?" — „Е, чом? — Не моє поле, а на чужому полі не матимеш волі!"

4. „НЕ КУПУЙ ХАТИ, ТА КУПИ СУСІДА"

„Коли біда, не йди до жида, лише до сусіда".
„Через тин та в монастир". — До доброго сусіда.
„У сусіда ані коня не купуй, ані жінки не бери, бо будуть утікати".
„Як ся чоловік гаразд має, то й сусід буває".
„Тоді сусіди добрі, коли мішок повний".
„Хто ся сам хвалить, той злих сусід манить".
„Пусти сусіда в хату, то й сам в сусіди йди".
„Не держи сусіда в хаті, поклади на тім місці камінь: зіб'єш ногу, то знатимеш, що на тім буде кінець".
„Візьми чорта на плечі, то й сам не будеш рад".
„Знають сусіди, що в багача на обід є".
„Знають сусіди, хто в багача на обіді".
„Не позичай у сусіда розуму".
„Людей питай, а свій розум май".
„Душа — не сусід: її не випреш".
„У сусіда хата біла, у сусіда жінка мила".
„У сусіда жінка-княгиня, тільки хата неметена".
„Сусіди, сусідоньки, чи не бачили моєї жінки? Моя жінка знакомита: підтикана з-заду свита, на ніжку налягає, ще й на плечах горбик має".
„Коли сусід, як мід, тоді проси його на обід".
Дві речі є неможливі: — **„Щоб вороги мовчали і сусіди не знали".**

РОЗДІЛ VI

„ЖЕНИТИСЯ — ЗМІНИТИСЯ"

1. „ВІРНОМУ КОХАННЮ І БОГ НЕ ПРОТИВНИК!"

„Бджола летить на любий цвіт".

„Сонце в віконце пече-припікає, парубок на дівку глядить-поглядає".

„У любий місяць уродилась". — Про дівчину, до якої хлопці липнуть.

„У нас така приповідка: де парубок, там і дівка!"

„Мене все безносі цілують".

„Так мене, мамо, хлопці люблять, що за кулаками світа не бачу".

„Коли б літа вернулися, то б і хлопці горнулися".

„Добре тії ляхи роблять, що не кохаються: побравшися за рученьки, та й не женихаються".

„Серце з перцем, а душа з часником".

„Хлопець волі гонить, а дівчина ще ся не вродила, та його догонить".

„Сніп з бородою, а козак з молодою".

„В око запала". — Сподобалась.

„У кого чорний усок, тому рибки шматок; в кого сива борода, тому юшки шкода!"

„Хто з чорними бровами, іди за дровами, а хто з рижою бородою, іди за водою".

„Й не ходи по полю, й не топчи куколю, не лупай очима, я — не твоя дівчина".

„Куди серце лежить, туди й око біжить".

,,Серця не вгамуєш!''
,,Болить серденько, та плакать стидненько!''
,,Закохавсь, як чорт в суху вербу''.
,,В'ється, як чорт коло сухої груші''.
,,Перепався, що не видався''.
,,Любила так, що в ньому й душі не чула''.
,,Я б його духом притягла''.
,,Щоб я могла ся до тебе шпилькою пришпилити''.
,,Любив, як душу, або як чорт суху грушу''.
,,Хто вірно кохає, той часто вітає''.
,,Як не бачу — душа мре, як побачу — з душі пре!''
,,До любої небоги нема далекої дороги''.
,,Нема злої дороги до своєї небоги''.
,,Птиця з птицею не наб'ється, козак з дівчиною не наживеться''.
,,Ой, ти, хлопче, ненароком коло мене трешся боком''.
,,Геть, згинь, пропади і до мене не ходи''.
,,Коли любиш, люби дуже, а не любиш—відчепись''.
,,Поглядає, як вовк на ягницю''.
,,Дивиться, як вовк на козу''.
,,Як ся дасть обняти, то ся дасть і поцілувати''.
,,Дівочий стид — до порога, аби пересягнула, та й забула''.
,,Почервоніла, як мак''.
,,Дівкам сторожа не поможе: як захоче щось зробить, то піде по тріски і наробить смішки''.
,,Хто любить ревно, жаліє певно!''
,,Розлука з милим смерті ся рівняє''.
,,Вилетів когут на ворота, заспівав: — ,,Кукуріку!'' Вже ж я тебе, моя мила, не забуду до віку''.
,,Блажен муж: до школи не дуж, до церкви слизько, а до дівчат близько''.
,,Хмизом, низом, під вербами, де дівчат почує''.

,,Сняться комусь кислиці, та не знає к чому''. — Так кажуть про вередливу дівчину або парубка, мовляв: ,,Дістанеться ж комусь це зіллячко''.

,,Ні до плуга, ні до рала, а до хлопців — ,,драла дала''. — Втекла.

,,До милування нема силування''.

,,Люблю, мамо, Івахна''. — ,,Коли б тебе любив Івахно — жесь нічого доброго''.

,,Що курці сниться?'' — ,,Просо!'' — ,,А що дівці?'' — ,,Молодець!''

,,Не йдуть ясла за волами, а воли за яслами — не йдуть дівки за парубками, а парубки за дівками!''

,,Горобець — молодець, а ластівка краща''.
,,Панське кохання — гірке горювання''.
,,Любощі та вечорниці заведуть до шибениці''.
,,Ох'' — ,,Не люби двох!''
,,З Богом, Парасю, поки люди трапляються!''
,,З Богом, Марусю, по морозцю!''

,,Підпускає москаля''. Або: **,,Бісики підпускає''.** Залицяється до молодиці, що має чоловіка.

,,Як був собі Сава, та не їв сала, а їв паляниці, не любив дівчат-замишлянок, та все молодиці-замишляниці''.

2. ,,ЯК ЗАРУЧИВСЯ, ТАК І ДІЛО СВЯТЕЄ''.

,,Тільки-що задумаєш свататись, то й станеш зараз брехати: без брехні ні жоден чоловік не сватався''.

,,Не збирайся і в свати, як до вінця не вести''.
,,Свасі перша чарка і перша палка''.

,,Добра дівка; як старости йдуть, тоді хату замітає''. — Про ледачу.

,,Як би на вашій леваді та мій вітряк!'' — Сватається до сусіда.

„Чи віддасте, чи нехай ще підросте?" — питаються старости у батька.

„А що ми люди чесні і без худої науки, то ось вам хліб у руки". — Свати примовляють на сватанні.

„Нашому слову кінець, а ви зробіте нашому ділу вінець" — кажуть старости, як уже засватають дівчину.

„Шкода ходу до поганого роду" — каже парубок, за якого батьки не хочуть віддати своєї дочки.

„Він уже десяту пасе". — Десяту сватає, і ніхто за нього не віддається.

„Йому гарбуза дали, та коли б і вам гарбуз не покотився". — „Дати гарбуза" — відмовити при сватанні.

„Воли, корови даю, а долі не вгадаю".

„З віном дівці не сидіти!"

„Дам тобі віна — три вози сіна, і сучку байрак і семеро собак, і того вола, що вдома нема".

3. „КІТ ГУДЕ — ВЕСІЛЛЯ БУДЕ"

„Трясіться, рубці, дивіться, молодці: хоч сорочки не маю, женитись думаю".

„Хто рано одружиться, той вік не натужиться".

„Не дай, Боже, два рази женитися, а три рази селитися".

„Яку йому кару дати?" — „Женити його, то він буде знати!"

„Спарував, та й чортові подарував!"

„Цього цвіту — по всьому світу!" — Про дівчат.

„Дівка, як верба: де посади, там і прийметься!"

„Пішла б ти заміж?" — „Та би ся пішла!" — „Маєш ти що?" — „Та би ся знайшла!" — „А робила би?" — „От, розговорилисьте!"

„А робив би?" — „Нехай-но!" — „А їв би?" —

„Дай-но!" — „Оженив би ся?" — „Ого!" — „А сорочка де?" — „Мовчи!"

„Ти свою долю у неділю проснідала, а в п'ятницю проспівала".

„Із чорною головою у батька добре, а з білою не так".

„Нехай вороги їдять булки, а ти, дівко, думай думки".

„Заговіла — бодай, батеньку, хата згоріла". — Не вийшла заміж.

„Світить волосом!" — Дівує.

„Стара пані і старе вино — завжди добрі, але не стара дівка!"

„Старій кобилі не брикатися — старій бабі не цілуватися!"

„Личко дівку віддає!"

„Сиди, грибе, поки тебе лихо здибе!"

„Ой, щоб менша під корито не підвела!" — Про молодшу сестру, що може вийти заміж раніше старшої.

„О, ще буде паску гнітить!" — Не віддасться ще цього року.

„Хоч нема з'їсти, аби було з ким сісти!"

„При своїй небозі добре і в дорозі"

„Хоч і в одній льолі, аби до любови!"

„Не бійся до вбогої залицятися, аби добра!"

„З доброї ріллі ори плугом, а хліб буде!"

„У свого батька і рай, і пекло!"

„Не карай, Боже, віком — карай добрим чоловіком!"

„Хоч ледачий, аби комір стоячий".

„Хоч через долинку, аби у частинку". — Щоб у прийми не приймали.

„Коли не година молодця, то не хочу голубця!" — Старого — сивого, як голуб.

„Сиди до сивої коси, а за ледачого не йди!"

,,Лягла не клята, встала не мнята''.
,,З доброго коня не жаль і впасти''.
,,Не жаль утопитися у чистій воді''.
,,Близько, та ходить слизько — далеко, та ходить легко!''
,,Хоч долі, аби по своїй волі''.
,,Краснеє личко — серцю непокій''.
,,За гарного піди — гарне і лихо буде''.
,,Старий віл борозни не псує''.
,,Нужда — у вікно, а любов — у двері''. — Як злидні влізуть кріз вікно, то любов втече кріз двері.
,,Тоді любов бере, як достаток є''.
,,Доки не поберуться — люблять ся, а поберуться — чубляться''.
,,Хоч ,,ох'', — та вдвох!''
,,Як маємо плакати вдвох, то ліпше одному''.
,,Про мене, синку, хоч і свинку, аби була невістка''.
,,За кого віддать, аби не відстать!''
,,Хоч за пенька, коли нема панка!''
,,Хоч кривоніс, аби Бог приніс''.
,,Хоч за вола, аби дома не була''.
,,Хоч без зубів і о єднім оку, аби цього року!''
,, Іне бийте мене, і не лайте мене, коли я вам докучила, то віддайте мене!''
,,Чом за його не йдеш?'' — ,,Стидко та бридко: Яремою зветься!''
,,Солом'яний парубок, а золоту дівку бере!''
,,Достанеться стиду-бриду цілувати повновиду!''
,,А що зробиш, як судьба Божа?''
,,Судженого і конем не об'їдеш''.
,,Бог судить — чоловік не розгудить''.
,,Що написано на роду, того не об'їдеш і на льоду''.
,,Нудьга за Біду дочку віддав, а Халепа на весіллі грав''.
,,Іде гнида за Демида, світилкою жаба, сваха черепаха''.

,,Не плач, небога, що йдеш за його: нехай плаче він, що бере лихо у двір''.

,,Поберімся, небого, в тебе мало, а у мене й того''.

,,Не оженишся, поки тя не оббрешуть''.

,,Доти дівка не віддасться, поки не осудять''.

,,Це не на рік, а на цілий вік''.

,,Пху'' — на землю, заким ся оженю''.

,,Нежонатому ,,пху'', а жонатому і жінка наплює''.

,,Не страшно женитися, а страшно журитися''.

,,Оженитись — не напасть, та щоб, женившись, не пропасть''.

,,Не квапся женитися, бо ще тобі і жінка стане кістю в горлі — її **Бог сотворив з кости''.**

,,Оженися, не журися — піде тобі рукою: жінка піде за борщем, а ти за мукою''.

,,Нежонатому поможи, Боже, а жонатому і жінка поможе''.

,,Заміж іти — не дощову годину перестояти''.

,,Зашлюбуватися — не погоди дочекатися''.

,,Моя дорога — до чийогось порога, моя стежечка до чийогось сердечка''.

,,Голубець гукає, як пари шукає''.

,,Кожна птиця знайде свого Гриця''.

,,Прийшла молода!'' — ,,А як зветься?'' — ,,Настя!'' — ,,Ну, як Настя, то й буде щастя!''

,,Ішов, ішов дорогою, та й у яму впав — любив, любив хорошую, та й плюгаву взяв''.

,,Кому весілля, а кому й безділля''. — Так сусіди кажуть.

,,Прощайте, пороги, де ходили мої білі ноги'', — каже молода, прощаючись з батьковою хатою.

,,Ні стуку, ні грюку — повезли, як суку''. — Про весілля без музик.

,,Робила, не робила — аби двір закрасила!'' — Про дівку, що вийшла цнотливою.

,,Відрізана скиба від хліба''. — Вийшла заміж.

„Забувай батькові норови, та бери мої", — примовляє молодий на весіллі.

„Де родилася, а де пригодилася!"
„До весілля дівка гарна, а там хоч покинь!"
„Всі дівчата гарні! Де погані жінки беруться?"
„Сам чорт не пізнає, яка з дівки вийде молодиця".
„Поки дівка не віддасться, то й псові води подасть, а скоро ся віддасть, то й собі не хоче".
„Як гарна молодиця, то гарно й подивиться".
„З гарної дівки гарна й молодиця".
„Дівкою повна вулиця, жінкою повна піч!"
„Не мав лиха, так вженився".
„Оженився, як на льоду обломився".
„Ні продати, ні проміняти: лучче було б і не брати".
„Оженився навісний, та взяв біснувату: не мали що робить — підпалили хату".
„Забув, що оженився... та й пішов у солому спати".

4. „ЧОЛОВІК ТА ЖІНКА — НАЙЛУЧЧА СПІЛКА"

„Муж та жена — одна сатана".
„Без вірного друга великая туга".
„Куди голка, туди й нитка — куди чоловік, туди й жінка".
„Зібрав Бог пару — Карпа і Варвару".
„З ким жити, того не гнівити".
„Боже, Боже, що та жінка може! Як її взяти, то ліпша, як мати!"
„Без жінки, як без кішки, і на печі холодно".
„Поки баби, доти й ради".
„Добра жінка мужові своєму — вінець, а злая — кінець".
„Перша жінка від Бога, друга від людей, а третя від чорта".

,,Жінка — лозинка: куди хоч похилиш!'' — ,,Хили, та обережно, бо як випростається, то лоба розіб'є''.

,,Того добра годинка, в кого жінка Маринка, а у мене Килина — непорадна година''.

,,За першої небоги — що-день були пироги''.

,,Як неба прихилила до нього!'' — Про другу жінку, якщо вона добра.

,,Де ти була? — Де я зріс? — А нас чорт докупи зніс!''

,,І так багато всякого лиха, а Бог ще й жінок наплодив''.

,,Жінки довге волосся мають, а розум короткий''.

,,Де дідько не посіє, там ся баба вродить''.

,,Біда бабу породила, а біду — чортова мати''.

,,Чом Бог не сотворив Єви з ноги Адама?'' — ,,Щоб жінка по корчмах не бігала!'' — ,,Чому не з руки?'' — ,,Щоб чоловіка за чуприну не тягала!'' — ,,Чому не з голови?'' — ,,Щоб не була мудріша від мужа!'' — ,,А чому ж з ребра?'' — ,,Щоб усе була колькою в боці!''

,,Ще сорока не побіліла, щоб жінка чоловіка била''.

,,Як баба чоловіка поб'є, то він і на тім світі не встане''.

,,Там макогін блудить, де макітра рядить''.
,,Горе тобі, воле, коли тебе корова коле''.

,,Іван носить плахту, а Настя булаву!''

,,Била жінка чоловіка й пішла позивати. Присудили чоловіку ще й жінку прохати''.

,,Жінка поб'є, а свиня з'їсть — це те саме!''

,,Не хвались жінкою в сім день, а в сім літ''.

,,З бабою і дідько справу програв''.

,,Де чорт не зможе, там баба поможе''.

„Треба довго калатать, щоб жінку ошукать".

„То й не жінка, як сім раз на день не обманить чоловіка".

„Шахврану не перетреш, а жінки не перепреш" — На своє поставить.

„Жінка і кам'яну гору пересіче".

„Сім баб — своє підторжжя".

„За городом левада, де збіралась громада: жінка мужа продала, за три копи без шага".

„Чоловік за поріг, а жінка за пиріг".

„Ти, чоловіче, їж юшку, а я буду рибку, то все буде швидше".

„Чи моєму чоловікові ще лиха треба? — Чи гуску варю — юшка за ним, чи яйце варю — юшка за ним. А він ще й сердиться, неборак!"

„Навіщо тому жінка молода, кого і стара за чуприну водить".

„Люби, як душу, а тряси, як грушу".

„За все гаразд, за все добре, що жінка маленька: він поб'є її, полає — вона веселенька".

„Чому сидиш, надулася, чом в чоботи не взулася? Сюди-туди попід лави — нема чобіт, лиш халяви.

„Цить, моя мила, щоб ти воза не побила". — Як розрепетується жінка.

„За добрим чоловіком і чуландра жінка, а за лихим і попівна рабиня".

„Ліпше чорта затримать, ніж ледачу жінку мать".
„Діжи не перемісити, а жінки не пересварити".

„Не лихо журить та чужа сторінка, а невдала жінка".

„Одпусти, Боже, гріха, в кого жінка лиха: і моя недобра".

„Ой, добрі люди будьте, другу жінку добудьте: ця, як ворог, зародилась".

„Муж крамар, а жінка крамарка: він із двора, а у жінки ярмарка".

„Ой, Господи, бий того до смерти, в кого жінка хороша і багато грошей".

„Де муж старий, а жінка молода, там рідко згода".

„Ой, горе тому, хто має жону! Втоптана стежинка до його дому".

„Біда, в кого жінка бліда, — в кого червона, як калина, то й тому лиха година".

„Оце пекла — бодай катівських рук не втекла!" — „Та цить, дурний, то жінка!" — „Ну, нічого, як захолоне, то буде добре!".

„Жінко, вставаймо! Говорять люди за нас, — говорімо і ми про людей".

„Не кашляй, бо шлях близько — якийсь чорт догадається".

„Безплодне дерево з раю викидають".

„Поздоров, Боже, мого старого, та й мене біля нього: сам рано встає — мене не будить до кужеля лляного".

„Сякий-такий, аби був — аби хліба роздобув". „Хто перший, той лепший, у мене Хома — і добра нема".

„За твоєю головою запропастила свій вік молодою".

„Воно б тому такий вік довгий, як у мене чоловік добрий: він мене і поб'є, і полає — нічого мені не дає".

„Ні б'є, ні лає і ні про що не дбає!"

„Наказав мене Бог таким чоловіком".

„Ой, лихо, що зробила — що п'яницю полюбила! Летить миска до порога. Нещаслива я, убога!"

„Не кажи, сестро, чоловікові всієї правди, кажи тільки по колінця".

,,Свій пан і поб'є і пожаліє''.

,,Від милого пана не болить рана''.

,,У мужа краду і перед нього кладу''.

5. ,,ДІТОК ПОВЕН КУТОК''

,,Соловей співає, поки дітей не виведе''.

,,Горе з дітьми, горе й без дітей''.

,,Хто дітей не має, той горя не знає''.

,,Добрі діти батькам вінець, а злі — кінець''.

,,Добрі діти на ногипо ставлять, а лихі з ніг звалять''.

,,Нащо ліпший клад, коли в дітях лад''.

,,Хто має пасіку, той має мід — хто має діти, той має сморід''.

,,Ліпше дітей годувати, як поминати''.

,,А як не росте і одна дитина, то на старості літ трудна година''.

,,Аби дружинка — буде дитинка''.

,,Була б жінка, а діти будуть''.

,,Обложився дітьми, як дід онучами''.

,,Дасть Бог діти, дасть і на діти''.

,,До зубів наїсися, а до дітей наспися''.

,,Тоді мати біду знає, коли малу дитину має''.

,,Малі діти не дають спати, а великі дихати''.

,,Від малих дітей голова болить, а від великих — серце''.

,,Малі діти — мале й лихо, — діти побільшуються — лихо погіршується''.

,,Маленьке — миленьке, побільша — погірша''.

,,Дітей годувати — свій вік коротати''.

,,Дітей годуй, а сам собі торби готуй''.

„Яких сотворили, таких і майте".

„У людей діти — любо поглядіти, а тут одне, та й те неладне".

„Дитину серцем люби, а руками учи".

„Ледача та дитина, котрої батько не вчив".

„Не навчили в пелюшках, то не навчите і в подушках".

„Тільки мазаний пиріжок гарний".

„У дитини заболить палець, а у матері — серце".

„Діти плачуть, а у матері серце болить".

„Матері кожної дитини жаль: котрого пальця не вріж, то все болить".

„Пусти дітей до волі, то сам будеш у неволі".

„Мені й дитини жаль, і на дитину жаль".

„Діти-діти, де вас подіти".

„Ех, дітки, гіркі наші заробітки".

„На одній руці пальці, та не однакові".

„Одного тата діти, а не одної натури".

„Викохав дитину в добрую годину".

„У матері пазуха дереться, дітям ховаючи, а у дітей пазуха дереться, від матері ховаючи".

„Любо й неньці, як дитина в честі".

„Який талан матці, такий і дитятці".

„Людям, як болото, а матері, як золото".

„Як дитина падає, то Бог подушки підстеляє, а як старе упаде, то або на драбину, або на граблі".

„Не плач, дитя, не плач! Принесе батько колач, медом помаже, тобі покаже, а сам з'їсть".

„Гайда, гайда, гайдаша! — І кобила, і лоша! Кобилу продамо, а лошати не дамо".

„Дали бабі рибки, стала баба дибки" — Як дитину ставлять дибки, щоб уже ходило".

„Ой, гуц-гуці! Сорочечки куці; будемо робити, щоб приточити!", так співають, підкидаючи дитину на руках.

,,А що мені по конях, по волах, коли в мене ,,гуцуцю'' на руках''.

,,Леле, діду, леле, бабо, леле, Коваленко! Та понесім погуляти дитину маленьку'', — приспівують, гуляючи з дитиною.

,,Ду-ду-ду, ду-ду-ду, вродилася на біду!'', — бавлять дітей, співаючи так в дудку з очерету.

,,Ладки-ладусі!'' — ,,А де були?'' — ,,У бабусі!'' — ,,А що їли?'' — ,,Кашку'' — ,,А що пили?'' — ,,Бражку! Кашка м'якенька, бражка п'яненька, бабуся добренька, Галюся маленька!'' — Так примовляючи, б'ють лапки.

,,Сорока-ворона на припічку сиділа, діткам кашку варила, ополоником мішала, діток годувала: цьому дам, і цьому дам, і цьому дам, і цьому дам — а цьому не дам! Бо цей, бицман, дров не рубав, води не носив, хати не топив! — Шуги-пуги. Полетіли, на голову сіли!

,,Зайчику-зайчику, де ти був?'' — ,,У млині, у млині!'' — ,,Що ти видав?'' — ,,Сім міхів горіхів!'' — ,,Чом ти не вкрав?'' — ,,Били мене кравчики, перебили пальчики, біг через тік, ніжки попік — скаву, скаву!''

,,Тікай, бо москаль вуха відріже!'' — лякають дітей. **,,Безштанько, безштанько — курячий дядько!''** — кажуть дітям, що не хочуть одягати штанів.

,,Хто скраю, той у Божім раю, а хто в серединці — в золотій скринці''.

,,Гиря-мокутиря, собаки дражнила; собаки за нею, вона з козубнею, собаки за литку, вона у калитку!'' — Так дітвора дражниться, як котре гиряво пострижене.

,,Стрига-мокутиря, біб молотила, собаки дражнила, собаки за нею, вона з чаплією: дайте коритця обороniться!''

,,Пречиста в головах, янголи при боках, Ісус Христос при мені, при моєму ймені, при моєму сні.

Янголи-хранителі, храніть мене цеї ночі опівночі!'' — Дитяча молитва.

6. ,,ЯК СИН РОДИТЬСЯ, ТО Й ВУГЛИ РАДУЮТЬСЯ''

,,Один син — не син, два сини — пів сина, а три сини — ото тільки син''.

,,Доброму синові не збирай, а ледачому не оставляй''.

,,Не збирай синові худоби, збери йому розуму!''

,,Від дурного сина каяття не бачити''.

,,Пропав батько з дурними синами''.

,,Боязливого сина мати не плаче''.

,,Рости, синку, хоч дурний, аби великий, щоб люди боялися''.

,,Де дають, так пий, а де не дають, так посуду бий — щоб бачили люди, який ти псячий син!''

,,Син мій, а розум у нього свій''.

,,Батькова кобила худа, бо в двір везе, а синова добра, бо — з двору''.

,,Син, як син, та синиха лиха''.

,,Які самі, такі й сини''.

,,Яблучко від яблуньки далеко не відкотиться''.

,,Тернина грушок не родить''.

,,Не паде грушка далі від листячка''.

,,Часом і межи кропивою росте кийло''.

,,Нема впину вдовиному сину''.

,,З єдинака — як не пес, то собака''.

7. ,,ДОЧКА — ЧУЖА КОРИСТЬ''

,,Дочки залишають без сорочки''.

,,Мий, чеши, одягай, доглядай та ще й заплати кому, щоб узяв біду з дому''.

,,Шість дівок — свої вечорниці, а сім дочок — свій таночок''.

,,У кого дочок сім, то й щастя всім, а у мене одна, то й щастя нема''.

„Яка неня, така й доня".
„Як одна, то й нема талана".
„Сини принесуть, а дочки й вугли рознесуть".
„Годуй дочки та ходи без сорочки".
„І у сина гірка година, а у доньки прибуде бідоньки".
„Спи, доню, нехай твоя доля росте".

8. „ШАНУЙ БАТЬКА ТА БОГА — БУДЕ ВСЮДИ ДОРОГА"

„Отець по-батьківськи й поб'є, по-батьківськи й помилує".
„Як є старе в хаті, то б убив, а як нема, то б купив".
„Батьківська та материна молитва з дна моря рятує, а прокльони і в калюжі топлять".
„Проклін батьків не на ліс сухий іде, а на голову падає".

9. „ЩО ТАТО, ТО НЕ МАМА!"

„Мати ж наша, мати, де тебе узяти, тебе не купити, ані заробити".
„Немає тих яток, що продають рідних маток".
„Нема цвіту цвітішого над маківочку, нема й роду ріднішого над матіночку".
„Нема в світі правди, правди не зіскати, — тільки тії правди, що рідная мати".
„Жінка для совіту, теща для привіту, — матінка рідная миліша всього світу".
„Як мати рідненька, то й сорочка біленька".
„У кого ненька, в того й голівка гладенька".
„Доти ягнятка скачуть, поки матір бачуть".
„Нас родила, нам ся і пригодила".
„Куля мине, а материне слово не мине".
„Де мати плаче, там річка тече".

„Сядь, зозуле, край віконця, де мати сідає, із якого ненька мене щодня виглядає".

„Устань, ненько-вишенько, бо без тебе лишенько".

„Устань, ненько-роженько, бо без тебе горенько".

„Чужая сторононька без вітру шумить — чужий батько, чужа мати, не б'є, та болить".

„Ненько ж моя, тонка гілко, як без тебе тяжко-гірко".

„Намалюю неньку на жовтому лубку,
Поставлю я неньку та на віконечко,
Як Богу молюся, на неньку дивлюся.
Поставлю я матір на божничку в хаті:
На божничок глядю, то матір спом'яну,
Назад обернуся, сльозами заллюся".

З народної пісні.

З М І С Т

Зошит І

Ст.

Вступ 5

Розділ І. „Без Бога — ні до порога"

1. „Над Богом нема нікого" 9
2. „Боже, поможи, але сам не лежи" 10
3. „Всяк чоловік не без гріха"... 11
4. „При пості добре відбути гості 11
5. „За Богом молитва не пропаде" 12
6. „Постава свята, а сумління злодійське" 12

Розділ ІІ. „З долини на долину, та й знов на свою Україну"

1. „Нема нині, як на Вкраїні" 13
2. „Київ не відразу збудований" 13
3. „Дніпро — батько"... 14
4. „З села та в місто, доки зійде тісто" 14
5. „Нового не цурайся — старовини держись" 16
6. „Князь Борис усе плуги кував та людям давав" ... 17
7. „Січ — мати, а Великий Луг — батько" 17
8. „Без Гетьмана військо гине"... 18
9. „Де козак, там і слава"... 19
10. „Добувся, як швед під Полтавою" 22
11. „Славний козак — Максим Залізняк" 22
12. „Смутку-жалю ми мали, як нам Січ руйнували" ... 23
13. „Колись ми були „єцькі", а тепер турецькі" 23
14. „Знає об тім Головатий Антін" 24

Розділ ІІІ. „Які сусіди, така про них і мова"

1. „Від москаля полу вріж та тікай" 25
2. „Ляхи нам не пани, а ми їм не холопи" 27
3. „Що литвину шкодить, то русинові помагає" 28
4. „Непроханий гість — гірший татарина" 29
5. „Невірний — гірше турка" 30
6. „Пика, як у калмика" 30

7. „Німець з нехристом побратим" 30
8. „У тебе служити, як у жида жити" 31
9. „Не робив жид на хліб, то й циган не буде" 31
10. „Греки — македони" 31

Розділ IV. „Шануй одежу в дворі — вона тебе на людях"

1. „Не пади, пороше, на моє хороше" 33
2. „Голе та босе, а голова у вінку"... 33
3. „Знайде весілля сорочку" 34
4. „Шовкова плахта не к будню, а к святу" 35
5. „Не в ті чоботи взувся" 35
6. „Намисто — не тісто, в печі не спечеш" 36
7. „Ой, хустина-хустиночка, мережена-шита" 37
8. „Хоч голий, та в поясі" 37
9. „Нате і мої штани в жлукту" 37
10. „До Святого Духа не скидай кожуха" 38
11. „Без шапки, як злодій"... 38
12. „Такі-сякі рукавиці, аби рукам тепло 38
13. „Який пан, такий і жупан" 39

Розділ V. „Чия хата, того й правда"

1. „Хату руки держать" 40
2. „Своя стріха — своя втіха" 43
3. „Чужу хату топить — свої очі сліпить" 43
4. „Не купуй хати, та купи сусіда"... 44

Розділ VI. „Женитися — змінитися"

1. „Вірному коханню і Бог не противник" 45
2. „Як заручився, так і діло святеє" 47
3. „Кіт гуде — весілля буде" 48
4. „Чоловік та жінка — найлучча спілка" 52
5. „Діток повен куток" 56
6. „Як син родиться, то й вугли радуються" 59
7. „Дочка — чужа користь" 59
8. „Шануй батька та Бога — буде тобі всюди дорога" 60
9. „Що тато, то не мама" 60

ЛІТЕРАТУРА ПРЕДМЕТУ

1. „Українські приказки, прислів'я і таке інше". Спорудив М. Номис. С.-Петербург, 1864.
2. Філярет Колесса — „Українська усна словесність". Стор. 569-572. Львів, 1938.
3. Франко Іван — „Галицько-руські народні приповідки, I—III. „Етногр. Збірник", Львів, 1901—1910.
4. П. Чубинскій — „Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край". Томъ 1-вый. С.-Петербургъ, 1872.

УВАГА

Звертаємось до тих, хто любить українську усну словесність, а в першу чергу до молоді, з таким проханням:

Прочитавши нашу збірку, пригадайте, чи не чули ви сучасних, нових приповідок на теми, що зазначені в окремих розділах цієї книжки.

Якщо ви знаєте приповідки, запишіть їх і пришліть на адресу „Української Думки". Якщо вони будуть варті уваги, ми їх надрукуємо у наших майбутніх виданнях.

Видавництво

ВИД-ТВО
СУБ
ЛОНДОН